

kronikk

Dr. philos **LARS BORGERSRUD** (bildet), forsker ved Institutt for kulturstudier ved Universitetet i Oslo, kommenterer Hans-Wilhelm Steinfelds kritikk mot rapporten om krigsbarnas skjebne - de 30 barn av tyske soldater og norske mødre som under krigen ble sendt til Tyskland, for så å bli sendt til Sverige i 1945 og adoptert der.

Steinfeld og krigsbarna

Kan overgrep mot enkeltmennesker måles og sammenlignes kvantitativt? Gir nazismens millioner av dødsofre rimelig og tilstrekkelig forklaring på rettsovergrep mot krigsbarna etter krigen?

Slike spørsmål kan man stille etter Hans-Wilhelm Steinfelds kronikk i Aftenposten 18. mai. Steinfeld skriver at mye av oppstyret rundt krigsbarnas skjebne skyldes en «anakronistisk feil», at «fortiden» feilsendes frem til nåtidig forargelse». Kommer han ikke dermed selv i skade for å «frikjenne» myndighetene i iver etter å «dømme» forskerne?

Steinfeld kommenterer både i Aftenposten og i Bergens Tidende (21. mai) forskningsrapporten «Overlatt til svenske myndigheter» fra Norges forskningsråds prosjekt «Oppvekstvilkårene for krigsbarna». Rapporten handler om hvordan 30 norske krigsbarn ble sendt til Sverige i 1945, hvor de ble adoptert og gjort til svenske statsborgere, i strid med lov og rett.

I rapportens forord gjøres det rede for at behandlingen av denne lille gruppen kan kaste lys over rådende holdninger overfor andre krigsbarn. Det er for øvrig understreket at rapporten bare er første del av krigsbarnprosjektet, og at den videre forskning godt kan frembringe nytt materiale og nye konklusjoner.

Steinfelds tittel «Krigsbarnas ublide skjebne» angir ikke hans hovedanliggende med kronikken, nemlig om årsaken

Det har vært enighet om at overgrep mot enkeltmennesker ikke kan «måles» kvantitativt. Er det ikke desto mindre nettopp det Steinfeld gjør når han sammenligner disse barna, som - med hans ord - «bare ble det til last... at de ikke ble saksbehandlet i tråd med hva byråkratisk skikkelighet skulle tilsi - under normale forhold», med skjebnen til andre, for eksempel «enkelte foreldreløse jødeunger på vidvanke», som han skriver?

Hvis en slik mal av menneskelige tragedier skal legges til grunn, blir ikke bare krigsbarnas historie, men knapt noe av Norges krigshistorie verdig en kommentar.

Krigsbarnprosjektet er ikke satt i gang for å veie krigens tapergrupper opp mot hverandre. Forskerne i krigsbarnprosjektet er klar over at krigsbarnas historie ikke kan rives løs fra mødregruppens historie under krigen. Likevel er det krigsbarnas oppvekstvilkår i etterkrigssamfunnet, og dermed i lys av velferdsstatens første fase i Norge, som er vårt oppdrag.

Noen spør om ikke andre «krigsbarn» som mistet sine foreldre som følge av okkupasjons overgrep, har like mye krav på forskning som de barna som okkupasjons soldater

av oversettelsen av ett enkelt ord («bastards» = «kjøtere») som han mener er «overspill» og «tendensiøst». Han opplyser imidlertid ikke at den engelske teksten også er gjengitt i rapporten. Her står for eksempel: «The Nazi bastards at Hohenhorst... are children of SS men encouraged by Heinrich Himmler to father «super babies»...» Det burde interessere Steinfeld hvordan et 2-årig barn kan være «nazi», hva en «nazi-bastard» er for noe osv.

Forøvrig var barna slett ikke «fathered» av SS-menn, men av vanlige tyske soldater, som i de fleste tilfellene ulykkelig ble skilt fra sine norske kjærester som følge av krigen.

Men Steinfeld har ikke fått med seg hovedpoenget: *Omtalen i LIFE er i rasistiske vendinger.* Han omtaler heller ikke rapportens spørsmål om *hvorfor dette er en viktig observasjon.* Hvor slike fordømmer kommer fra, sommeren 1945, hører hjemme i større bredde senere i krigsbarnprosjektet. LIFE ble trolig lest av mange i Norge, men virkningen vet vi lite om.

I det tredje eksempelet skriver Steinfeld at rapporten gjør dårlig bruk av en navngitt kilde, og hevder at den «for ofte» tar for mange forbehold, og at denne «tilgjengelige primærkilde av (...) kaliber» «kunne hjulpet... til mindre tvil». Sannheten er at vedkommende kilde har fått henvendelser

«Krigsbarnprosjektet er ikke satt i gang for å veie krigens tapergrupper opp mot hverandre»

til at temaet vekker oppsikt, er manglende historisk balanse fra forskerens side. Han spør: «Hvordan bør de 30 krigsbarnas skjebne dimensjoneres sett med samtidens øyne i 1945? Se det er faghistorikerens oppgave!»

Og «svakheten» ligger i forskerens manglende blikk for «samtidens øyne», skriver han, og mener at «sett med samtidens briller» var det som skjedde med disse 30 barna mest å betrakte som en «anakronistisk feil» som «skjer når fortidens faktum «feilsendes» frem til nåtidig forargelse». Var det som skjedde med disse krigsbarna egentlig «så oppsiktsvekkende, tiden sett under ett?» spør han.

Hvis Steinfeld med utsagnet «faghistorikerens oppgave... er å... dimensjonere etter» «samtidens briller» og «øyne» mener at historien ikke må rives ut av sin sammenheng, er det lett å være enig. Imidlertid vil en forskning som bare søker etter en historisk konsensus og ikke etter ulike oppfatninger i «samtiden», lett bli mangelfull.

En mer kritisk tilnærming viser at «samtiden anno 1945» inneholder aspekter som tidligere ikke har vært viet tilstrekkelig oppmerksomhet i lys av etterkrigstidens samfunnsforhold. Et slikt metodeperspektiv har i denne rapporten fremskaffet kunnskap om hvordan de lokale domstolene i Sverige forsøkte å bringe adopsjonene av de norske krigsbarna inn i lovlige former, og kunnskap om hvordan de som bestemte i det svenske *Utrikesdepartementet* mente at lov og rett ikke skulle gjelde og at dette skulle settes igjennom overfor domstolene.

Slik utøvet de svenske myndigheter et rettsovergrep overfor disse spesielle barna. Bare i vanlige adopsjonssaker mellom Norge og Sverige, som rapporten også undersøker, gjaldt samtidens store konsensus om lov og rett. Dette er det overgrepet som Steinfeld etterlyser «klart svar!» på.

Kan forskningen måle overgrep mot mennesker og forklare lovbrudd med «rimelige» historiske forklaringer? Kan vi si at fordi millioner av mennesker gikk til grunne, så telte ikke disse 30 barnas skjebne?

fikk. Steinfeld antyder at krigsbarna i *virkelighetens verden* ikke hadde noe å klage på. Dermed skaper han et merkelig inntrykk av ambivalens. Bør ikke all forskning om urett mot barn få støtte?

Steinfeld forvansker deler av rapporten, her er noen eksempler:

Først, for å forklare hvordan de barna det her er snakk om, kom til Bremen i Tyskland under krigen, står det i rapporten at de norske mødrene frivillig hadde gitt dem fra seg til adopsjon, men uten å vite at det skulle skje i Tyskland (s. 7). I Steinfelds versjon: «Borgersrud antyder at hvis barna var avgitt... frivillig av mødrene som ariere til nazistiske «Lebensborn»... så kunne det stilles spørsmål ved om ungene var norske hva angikk stavnsbåndet denne våren 1945.» Men graden av mødrene frivillighet har da ingenting med barnas nasjonalitet å gjøre.

I det neste eksempelet misforstår Steinfeld rapporten. Det gjelder fotoreportasjonen i LIFE i august 1945, om barna mens de ennå var i Bremen. LIFE beskrev barna i rasistiske vendinger og spredte fordommer om dem.

I den forbindelse blir en del tekst gjengitt. Men Steinfeld er opptatt

«Graden av mødrene frivillighet har ingenting med barnas nasjonalitet å gjøre»

allerede i desember 2001, uten å svare før i de samme dagene som Steinfeld skrev sin kronikk. Da beklaget kilden at han ikke kan være behjelpelig med ytterligere opplysninger.

Det er synd når myndighetspersoner ikke bidrar, men vedkommende er i sin fulle rett, krigsbarnprosjektet er ikke noe granskningsprosjekt, med de rettsmidlene som dermed ville være tilgjengelige. Forøvrig har muntlige kilder begrenset verdi så lang tid etter. Men kilden har etterlatt seg verdifulle dokumenter fra 1945 som er brukt.

Det siste eksemplet handler om hvordan Steinfeld beskriver forslagene om å deportere flere tusen krigsbarn. Her mener han at rapporten «egentlig fremmer et budskap» om at forslagene «ikke bare var alvorlig ment, men delvis også ble gjennomført!». Han krever «klart svar!» for hvorfor så ikke skjedde, og bruker merkelappen «faglig feil» for «å trekke einstaka meninger for langt».

Men usikkerhetene om de tre deportasjonsforslagene er gjort rede for. Deportasjon til Tyskland ble tidlig avvist, uten at omstendighetene og argumentasjonen for det er fullgodt beskrevet. Det vil bli behandlet senere i krigsbarnhistorien.

Forslaget om å sende barn til Sverige er behandlet i den nærværende delrapporten. Det siste forslaget, om å sende barna til Australia, ble behandlet i «Fiendens barn?», som Norges forskningsråd utga i 1999 (av Borge/Borgersrud).

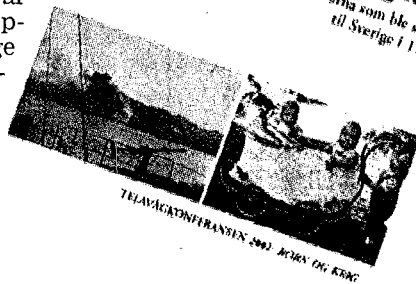
Om et av disse forslagene til slutt var blitt iverksatt hvis de ikke hadde møtt motstand i mottagerlandene, er ikke uten videre opplagt. Det forhindrer ikke at forslagene var alvorlig ment av de sentrale sosialdemokratene som fremmet dem: Sosialminister Sven Oftedal og byrettsdommer Inge Debes, den siste en av DNAs sosialpolitiske talsmenn etter 1935.

Slik sett er disse forslagene lite flatterende minner over en sosialpolitisk tankegang hos myndighetspersoner som kaster skygger over den nye tid, selv om de ikke ble gjennomført.

Lars Borgersrud

Overlatt til svenske myndigheter

De norske krigsbarna som ble sendt til Sverige i 1945

TELEVAKANTFERDENE 1945. BILDE AV BARN

Vekker reaksjoner. Forskningsrapporten «Overlatt til svenske myndigheter» er forfattet av dagens kronikør og inngår i et større krigsbarnprosjekt, finansiert av Sosialdepartementet.